

НАПРЯМИ І СКЛАДОВІ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

О. М. Вишневська, доктор економічних наук, професор
Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто напрями і складові екологоорієнтованого розвитку економіки країни з метою формування умов щодо сталого розвитку. Обґрунтовано необхідність запровадження стратегії екологоорієнтованого розвитку на системній основі. Виявлено пріоритетні чинники впливу на активізацію дій щодо збереження навколишнього середовища.

Ключові слова: екологоорієнтований розвиток, сталий розвиток, екологічна свідомість.

Постановка проблеми. За умови постійного економічного розвитку, всебічного охоплення економічною діяльністю людини перед людством все гостріше постають екологічні проблеми як регіональні, так і глобальні щодо збільшення обсягів шкідливих викидів, обмеження можливостей щодо самовідновлення окремих видів природних ресурсів. Проте, поруч зі зростанням імовірності глобального конфлікту між економічною діяльністю людини та довкіллям, збільшуються знання людства про еколого-економічні зв'язки і продовжується пошук практичних шляхів розв'язання існуючих та потенційних конфліктів. Концепція сталого економічного розвитку повинна бути спрямована на об'єднання зусиль у сфері забезпечення подальшого гармонійного розвитку людства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження різних аспектів взаємозв'язків економіки та довкілля в умовах обмеженості ресурсів та всезростаючої економічної діяльності присвячено праці вітчизняних вчених, з-поміж яких: Будкін В., Балацький О., Буркинський Б., Веклич О., Вернадський В., Вовк В., Грабинський І., Данилишин Б., Мельник А., Подолинський С., Туниця Ю., та інші.

Еколого-економічні питання розглядають багато іноземних вчених, а саме: Ж. Гросман, Г. Дейлі і А. Крюгер, Б. Коупленд, Д. Медоуз, К. Мак Осленд, П. Рао, Р. Петіт С. Тейлор, Дж. Франкель. Поряд з тим еколого-економічні основи ста-

© Вишневська О.М., 2014

лого економічного розвитку потребують додаткового дослідження, зокрема у сфері систематизації вже існуючих напрацювань та втілення їх у життя. Важливими аспектами подальшого дослідження є оцінка основних теорій і концепцій щодо взаємозв'язків економіки і довкілля за умов обмеженості ресурсів та всезростаючої економічної діяльності з огляду на їхнє позитивне чи негативне ставлення до економічного зростання.

Постановка завдання. Наше дослідження спрямовано на обґрунтування складових і виявлення потенційних можливостей щодо обмеження негативного впливу на навколишнє середовище на основі системності і комплексності дії і їхньої послідовності.

Метою дослідження є обґрунтування складових і виявлення напрямів щодо формування екологічної безпеки країни, еколого-орієнтованого розвитку галузей економіки, виявлення причинно-наслідкових залежностей у використанні окремих видів природних ресурсів і обґрунтування напрямів мінімізації негативного впливу екологічних ризиків, збереження екосистем, обґрунтування стратегічних завдань і пріоритетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою збереження екосистем виникає необхідність реалізації комплексу системних дій щодо розвитку на засадах сталості, тобто багатовимірною, безперервною та самоорганізуючою процесу динамічних змін матеріальних і нематеріальних об'єктів системи, спрямованих на встановлення її оптимальних параметрів, які не загрожують її майбутній динамічній рівновазі та сприяють встановленню механізмів зворотного зв'язку на дію негативних (позитивних) зовнішніх та внутрішніх чинників.

Аналізуючи зміст поняття «сталій розвиток», виділяють такі складові: економічну, екологічну, соціальну. Досліджуючи власне екологічний аспект сталого розвитку, слід визначитися зі змістом поняття «еколого орієнтований розвиток». Якщо екологічна сфера соціо-еколого-економічної системи має такі чинники, як якість продуктів харчування, питної води, повітря, інформаційний контакт з природними системами, раціональне природокористування, збереження біо- та ланд-

шафтного різноманіття, то поняття «еколого-орієнтований розвиток», на нашу думку, набуває такого змісту.

Еколого орієнтований розвиток – це такий розвиток, що сприяє встановленню оптимальних параметрів еколого-економічної системи, які не загрожують її цілісності та створюють можливості для динамічного розвитку і встановлення рівноваги між потребами суспільства і обмеженнями природного середовища. Такий розвиток повинен забезпечувати збереження асиміляційного потенціалу навколишнього природного середовища для теперішнього і наступних поколінь людства [1].

У процесі вирішення проблем еколого орієнтованого розвитку регіону враховуються соціально-культурні, екологічні та економічні інтереси населення, від рівня яких залежить виживання, інтеграція та розвиток суспільства в цілому. Еколого-орієнтований регіональний розвиток можна реалізовувати на основі загального підвищення економічної конкурентоспроможності території. Проте такий підхід висуває нові завдання, а саме – ефективність конкурентоспроможної моделі економіки повинна враховувати екологічні вимоги регіонального простору. Дослідження свідчать, що пріоритетним є чинник підвищення ефективності управління еколого орієнтованим розвитком. У рамках регіонального просторового планування еколого-економічний аспект управління рекомендовано впроваджувати комплексно, у всіх сферах господарської діяльності – виробничій, економічній, соціальній, правовій. Таким чином виконується місія управління створенням сприятливих економічних умов для реалізації відповідних еколого орієнтованих цільових настанов розвитку [5].

На підставі опрацьованих літературних джерел виявлено, що регіональну політику в рамках еколого-економічного розвитку спрямовано на максимально ефективне використання територіального ресурсного потенціалу регіонів. Принциповим є аспект зміни правил взаємодії центру та регіонів як у частині бюджетних взаємовідносин, так і в сфері підтримки регіональних ініціатив на користь останніх. Сталий розвиток країни пов'язаний із розвитком методів управління територіальними утвореннями. Відсутність відповідного механізму

в цій сфері призведе до значних структурних диспропорцій як регіонального, так і загальнонаціонального масштабу. Виявлено, що головним механізмом, який забезпечує вирівнювання диспропорцій, є інститути, які формуються в комбінації, спрямованій на врахування регіональної специфіки досягнення еколого орієнтованого ефекту від економічної діяльності [2].

Це підтверджується результатами проведеного порівняльного аналізу інформації по областях України щодо розміщення економічного ресурсного потенціалу, джерел антропогенного впливу на природне середовище; характеристик забруднення довкілля, наявності екологічної рівноваги екосистем. Визначено, що умови формування регіональних еколого-економічних диспропорцій створюють можливість компенсації екологічних наслідків в окремих регіонах. У регіонах з низькою концентрацією основних засобів продукуються суттєво менші можливості вирішення екологічних проблем власними силами. Тобто, тут існує найбільша необхідність проведення пошуку сучасних інституціональних засобів вирішення проблеми.

У міжнародному рейтингу екологічних досягнень (**Environmental performance Index**), розрахованому фахівцями Єльського університету (США) за 25-ти показниками, що характеризують дієвість державної політики держав щодо збереження екосистем, Україна посідає лише **102** позицію серед **132** країн світу. Екологічно чистою в Україні вважається лише **6%** її території.

Саме тому вирішальне значення для більшості регіонів країни продовжують відігравати один-два види економічної діяльності, що обумовлює специфіку найбільш гострих екологічних проблем. Екстенсивний характер промислового та сільськогосподарського виробництва негативно впливає на показники ресурсомісткості, у тому числі енергоємності, водоспоживання, особливо в регіонах найбільш масштабного розвитку і концентрації виробництва.

Встановлено, що вирішення проблеми еколого-орієнтованого розвитку, з системних позицій, повинне вибудовуватися на уявленнях, які включають сукупність дій, пов'язаних не тільки з власне природоохоронною діяльністю,

але більшою мірою з упорядкуванням діяльності у галузях економіки з урахуванням технічних і технологічних особливостей, рівня негативного впливу на навколишнє середовище.

Україна, будучи одним із учасників «Загальнопланетарного саміту» з природного середовища і розвитку (РіО-92), який відбувся в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 р., ратифікувавши Конвенцію про охорону біологічного різноманіття, зобов'язала себе забезпечити виконання положень даної конвенції, зокрема в частині розробки національної стратегії збереження і сталого використання біологічного різноманіття. Не зважаючи на прийняті в Ріо-де-Жанейро зобов'язання просуватися до стійкого розвитку, наміри реалізувати положення, прийняті у «Повістці дня на ХХІ сторіччя», постійно відкладаються як у багатих, так і у бідних країнах світу [3].

Отже, актуальною проблемою сьогодення є розробка стратегії еколого-орієнтованого розвитку, що має бути спрямована, у першу чергу, на розв'язання екологічних проблем, з поміж яких: збереження біологічного різноманіття, озеленіння міст, ефективного та раціонального використання природних ресурсів та створення умов для їх відновлення, впровадження та поширення екологічної освіти громадян, формування ціннісної орієнтації людства, спрямованої на дбайливе ставлення до навколишнього природного середовища.

Основною метою стратегії повинна стати збалансованість співіснування природного середовища і суспільства на основі екологічно-орієнтованої соціально-економічної політики держави. Перехід до еколого-орієнтованого розвитку економіки включає формування дієвої стратегії з урахуванням особливостей галузей економіки. Адже реалізація основних положень міжнародних програм щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття та висвітлення їх у стратегії розвитку галузей економіки дозволяє діяти на системній основі, а саме: покращити якість життя населення, зберегти ландшафтне і біологічне різноманіття, забезпечити інтегрування до світової спільноти. Існуючі тенденції щодо регіонального і галузевого розвитку створюють передумови для реалізації еколого-орієнтованих цілей, у тому числі з метою збереження і відновлення сукупного природно-ресурсного потенціалу.

Отже, у виявленні і реалізації пріоритетів сталого розвитку галузей економіки країни і окремих територій орієнтир повинен бути спрямований на дієве природокористування, охорону і відновлення природних ресурсів як територіальної, виробничої і соціальної основи суспільства.

Висновки. Загострення та поглиблення екологічних проблем, деградація потенціалу навколишнього середовища та природних ресурсів продовжується, не зважаючи на значний спад промислового виробництва останні 20 років. Збереження переважно сировинного характеру економіки, високий рівень природомісткості та ресурсно-сировинна орієнтація виробництв, відсутність позитивних тенденцій щодо скорочення ресурсо-енерго-експлуатуючих та екологічно-шкідливих виробництв, значний фізичний та моральний знос основних засобів виробництв потребують особливої уваги до екологічного фактора. Усе це підтверджує необхідність активізації процесів екологізації економіки і передбачає посилення уваги до питань пошуку напрямів ефективного вирішення на різних рівнях управління.

Практично не проводиться єдина послідовна політика щодо екологізації економіки, що передбачає запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності. Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, залишається складною.

Саме тому розробку і запровадження заходів щодо подальшого розвитку галузей економіки необхідно зорієнтувати на активізацію екологічних пріоритетів. Підґрунтям процесу екологізації економіки країни має стати гармонізована з міжнародним законодавством нормативно-правова база у галузі охорони навколишнього середовища, врегулювання відносин в еколого-економічній сфері, підвищення рівня відповідальності за завдання шкоди навколишньому середовищу. Важливими аспектами подальшого розвитку є зацікавлення

бізнес-середовища у здійсненні природоохоронних заходів, встановлення відповідальності за екологічні порушення, що потребує посилення функції контролю і підвищення рівня екологічної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Вишневська О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : [монографія] / О. М. Вишневська. — Миколаїв : Дизайн і поліграфія, 2011. — 436 с.
2. Вишневська О. М. Проблеми екологобезпечного розвитку аграрного землекористування / О. М. Вишневська, С. А. Артеменко // Економічний простір. — 2010. — № 38. — С. 295—302.
3. Економічні розрахунки в природоохоронній діяльності / С. С. Рижков, С. М. Літвак, О. А. Літвак, Н. В. Гурець. — Миколаїв : НУК, 2012. — 192 с.
4. Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dazru.gov.ua>.
5. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів : [монографія] / М. А. Хвесик, В. А. Голян. — К. : Конкорд, 2007. — 480 с.

О.Н. Вишневская. Направления и составляющие эколого-ориентированного развития экономики страны.

В статье рассмотрены направления и составляющие развития экономики страны с целью формирования условий стабильного развития. Обоснована необходимость внедрения стратегии эколого-экономического развития на системной основе. Выявлены приоритетные факторы влияния на активизацию действий по сохранению окружающей среды.

O. Vyshnevskaya. Directions and components of ecological and economic development of country.

The article describes the components of the efficient economy in order to create conditions for sustainable development of the country. The necessity of implementing the strategy of environmental and economic development in a systematic manner is proved. The priority factors influencing the catalyzing action to preserve the environment are identified.